

CONSHIST.COM

Histoire interne de la Commission européenne 1958-1973

Synthèse de l'interview avec Max KOHNSTAMM

par Anjo G. Harryvan et Jan van der Harst
à Fenffe (Houyet, Belgique) le 30 mai 2005

Document revu par M. Kohnstamm

Coordonnateur du projet :
Université catholique de Louvain (UCL, Louvain-la-Neuve),
dans le cadre d'un financement de la Commission européenne.

Ont collaboré au projet CONSHIST.COM :

Pr. Michel DUMOULIN, Project manager, Université catholique de Louvain

M. Yves CONRAD, Deputy project manager, Université catholique de Louvain

M. Charles BARTHEL, Centre d'études et de recherches européennes Robert Schuman (Luxembourg)

Pr. Marie-Thérèse BITSCH, Université Robert Schuman (Strasbourg III)

Pr. Gérard BOSSUAT, Université de Cergy-Pontoise

Pr. Éric BUSSIERE, Université de Paris IV – Sorbonne

Pr. Wilfried LOTH, Universität Duisburg-Essen

M. Jean-Marie PALAYRET, Archives historiques de l'Union européenne

Pr. Jan VAN DER HARST, Rijksuniversiteit Groningen

Pr. Antonio VARSORI, Università degli studi di Padova

Nienke BETLEM, Julie CAILLEAU, Veronika HEYDE, Ghjiseppu LAVEZZI, Anaïs LEGENDRE, Myriam RANCON, Corinne SCHROEDER, Veronica SCOGNAMIGLIO, Mariella SMIDS, Natacha WITORSKI

MK: Max Kohnstamm

JH: Jan van der Harst

AGH: Anjo G. Harryvan

JH: Meneer Kohnstamm, was er sprake van, al of niet geformaliseerd, contact tussen het Actiecomité en de Europese Commissie in de periode 1958-1973?

MK: Laat ik beginnen met te zeggen dat de jaren die vandaag aan de orde zijn moeten worden onderverdeeld in twee periodes: de periode van 1958 tot het Franse veto in januari 1963 en de periode erna, tot 1973. Dat was de lange tijd van de *patience*, de tijd dat er eigenlijk niets gebeurde. Misschien mag ik aan uw vragenlijst nog iets toevoegen over de MLF, de *Multilateral Nuclear Force*. Dat heeft gespeeld vanaf het gaullistische veto tot 1965. Na het aftreden van Adenauer kabbelde het nog twee jaar door. Misschien kunnen we het daar nog kort over hebben.

Dan kom ik bij uw vraag: er was sprake van een zeer actief contact, vooral tot het einde van de periode van de Lege Stoel en het aftreden van Hallstein, in 1966. Daarna werd het contact veel minder. Bij de tweede Engelse onderhandelingen is de rol van het Comité veel geringer geweest. Er was nooit een geformaliseerd contact. Monnet kwam regelmatig in Brussel, zo'n drie à vier keer per jaar. Rond het veto van Frankrijk in 1963 was de relatie nog intensiever, toen kwam hij heel vaak in Brussel. Émile Noël was daarbij contact nummer 1. Van hem kon Monnet het beste overzicht krijgen van hoe de dingen stonden. In de Commissie zelf ging het vooral om Hallstein, Marjolin en later ook Rey. Tussen de bezoeken door was er ook regelmatig telefonisch contact. Zelf had ik in de Commissie toegang tot Noël, het kabinet van Hallstein en Marjolin. Ook wel eens met Hallstein zelf, maar dat was altijd via Monnet. Van het kabinet-Hallstein was vooral Berndt von Staden van belang. Ook met Michel Gaudet, hoofd van de juridische dienst, heb ik veel contact gehad. Dat was niet alleen in de zakelijke, maar ook in de persoonlijke sfeer. Eind 1957 is ons gezin verhuisd van Luxemburg naar Brussel. In de weekends gingen we vaak samen met de Gaudets en met de Behrs wandelen.

JH: Had Monnet ook regelmatig contact met Mansholt?

MK: Nee, dat contact was veel minder. Aanvankelijk had Monnet meer belangstelling voor Euratom dan voor landbouwvraagstukken. En na 1958 ging het hem vooral om de markt. Daarnaast waren Monnet en Mansholt heel verschillende persoonlijkheden. De band tussen hen was niet heel warm. Ik zelf had een goed contact met Mansholt, ook op menselijk gebied was het heel goed, maar hij was een ongelofelijk bezet man. Ik kon het daarnaast prima vinden met zijn kabinetschef Alfred Mozer. Met de Mansholts ontstond ook een familiale band: onze kinderen en de kinderen van Mansholt kwamen vaak bij elkaar over de vloer. Zij hadden een zwembad bij hun Brusselse huis, wij niet, en dus gingen onze kinderen daar vaak zwemmen. Mansholt was geen makkelijke man. Als Commissaris kon hij het absoluut niet hebben als je het met hem oneens was. Dan kwam het al heel snel in een vijandige sfeer, dan liep je over zijn tenen, hij kon slecht tegen commentaar op zijn beleid. Vriendschap sloten we pas later, na zijn commissariaat. Toen, na zijn pensionering, ben ik vaak bij hem in Drenthe op bezoek geweest. Een zakelijk probleem tussen ons was dat wij, Monnet en ik, meer de compromisrichting uitgingen dan hij wenselijk achtte. Wij legden bovendien een sterker accent op de uitbreiding. Monnet wilde dat de Engelsen er snel bij kwamen. Wij vonden bovendien dat de onderhandelingen veel te lang duurden. Ik verdenk Mansholt ervan dat hij een duidelijke prioriteit had: eerst het landbouwbeleid van de grond en dan pas de Engelsen erin. De Engelsen moesten wachten, dat is mijn indruk. In 1962 ben ik met hem naar de begrafenis van Koningin Wilhelmina geweest, we reisden samen, en ik herinner mij vrij zeker dat hij zich toen in die zin uitliet. Hij gaf toen al aan dat het landbouwbeleid er eerst moest komen. Monnet daarentegen wilde eerst de Engelsen erbij om dan samen met hen het landbouwbeleid te kunnen regelen. We moesten over de landbouw spreken als probleem, niet met 'wij aan één kant van de tafel en zij aan de andere kant', maar samen aan een kant met het probleem in het midden. Maar enfin, achteraf gezien heeft Mansholt misschien wel gelijk gehad. Zonder de landbouw was de Gaulle nooit meegegaan met de Europese ontwikkeling. Ik had tijdens de uitbreidingsonderhandelingen dagelijks contact met de Engelsen. Dat ging soepel. Ik kon het uitstekend vinden met Eric Roll. Bovendien was de relatie Monnet-Heath heel goed. In de Commissie had ik vooral contact met Deniau, die namens de Commissie de onderhandelingen leidde.

In het algemeen zou je kunnen zeggen dat Monnet niet tegen het landbouwbeleid was, maar dat hij minder betrokken was bij al die gedetailleerde onderhandelingen over de graanprijzen en zo.

JH: Op het vlak van de uitbreiding bestonden er dus verschillen tussen de Commissie en het Actiecomité. Gold dit ook voor andere terreinen?

MK: Het Actiecomité was zeer geporteerd voor één locatie voor de Gemeenschappen, Luxemburg. Maar Hallstein wilde dat niet, die voelde er niets voor naar Luxemburg te gaan. Ook de Luxemburgers zelf voelden er trouwens niets voor. Verder streefden wij een grotere samenwerking na tussen de Hoge Autoriteit en de Commissie, bijvoorbeeld ten aanzien van de energiepolitiek. Ook daar is niets van terecht gekomen. De Commissie, Hallstein in het bijzonder, voelde zich heel duidelijk de hoofdpersoon. Hij had geen behoefte aan een dergelijke samenwerking. Wel werden de Resoluties van het Actiecomité altijd nadrukkelijk met de Commissie besproken. Ik wendde mij dan vooral tot het kabinet-Hallstein, tot Berndt von Staden, met wie ik, zoals gezegd, een zeer goede verhouding had. Hij is in leven en heeft onlangs zijn herinneringen gepubliceerd.

AGH: Bestonden er, vanuit uw positie gezien, grote verschillen tussen de Commissies-Hallstein, Rey, Malfatti en Mansholt, in zelfbeeld, sfeer, ambitie, beleid, aanpak?

MK: Nogmaals, wij hadden vooral contact met de Commissie-Hallstein, meer dan met de navolgende Commissies. Met Hallstein hadden we een goede band, al verschilden we op bepaalde punten van mening. Daar hebben we het net over gehad. Vóór 1966 was Monnet meer bereid tot een compromis, met bijvoorbeeld de Fransen, te komen dan Hallstein. Dat gold ook bij de crisis van de Lege Stoel. In 1966 was Hallstein vooral bezig met zijn eigen positie. Onder invloed van de Lege Stoel crisis besloot hij uiteindelijk af te treden. Hij had graag door willen gaan. Maar de Gaulle heeft het hem nooit vergeven dat hij in het voorjaar van 1965 plotseling dat *package* op tafel legde, in het Europees Parlement, zonder daar eerst de lidstaten over te hebben geraadpleegd. Marjolin had het Hallstein nog afgeraden, want die wist precies wat er in Frankrijk speelde, maar Hallstein, gesteund door Mansholt, had deze raad in de wind geslagen.

Toch was die eerste Commissie een hele sterke. De kracht lag vooral bij Hallstein, Mansholt en Marjolin die de lijnen uitzetten en een uitstekende verhouding hadden, ook bij meningsverschillen. Zo'n gezelschap is tot de Commissie-Delors niet meer teruggekomen. Ze hadden de tijd mee. Alles was nieuw. Adenauer stond er volledig achter. Bovendien werd er op juridisch gebied in diezelfde tijd belangrijk pionierswerk verricht, vooral door Gaudet, het hoofd van de juridische dienst van de Commissie, en door de president van het Hof van

Justitie, een Fransman, van wie de naam mij is ontschoten. Het Van Gend en Loos-arrest van 1963 heeft geleid tot de voorrangswerking van het Europees recht, heel fundamenteel. 'Aller jusqu'a quel point ou on peut aller trop loin'. Michel Gaudet heeft daar als adviseur een belangrijke rol in gespeeld. De Commissie werd zo bevestigd in haar bedoelingen.

Er is nog een punt van verschil tussen het Actiecomité en de Commissie: Hallstein stond aarzelder tegenover het plan-Fouchet dan Monnet. Hallstein was bang voor aantasting van de supranationaliteit. Monnet dacht dat hier samenwerking met de Gaulle mogelijk was. Hij redeneerde: 'De Gaulle wenst een historische persoon te worden. Dat kan alleen als hij Europa vooruit brengt. Hier is samenwerking met de Gaulle mogelijk.' Dat kwam ook omdat hij uit de tijd in Algiers, in de oorlog, Couve de Murville goed had leren kennen. Hij dacht echt dat er op buitenlands-politiek gebied iets mogelijk was. Overigens vonden wij ook dat het Fouchet-plan niet ten koste mocht gaan van de onafhankelijkheid van de Commissie en het mocht de NAVO niet aantasten. Dat waren de twee punten waar het Comité ten tijde van Fouchet op hamerde.

Het Comité was oorspronkelijk ook voor de Vrijhandelszone met het Verenigd Koninkrijk. Dat duurde niet lang. Wij waren het al gauw eens met het Commissie-rapport vroeg in de Commissie-Hallstein dat stelde dat de Vrijhandelszone niets zou opleveren. De grote vraag hierbij was: zou Europa een douane-unie blijven of was federale vorming mogelijk? Daar waren wij het snel mee eens. Op dit punt speelde de houding van de Amerikanen mee: wij zijn bereid gediscrimineerd te worden, maar alleen als jullie ook politiek iets worden. Dus meer dan alleen een *customs union*.

In de Kennedy-jaren was er nauwe samenwerking tussen het Actiecomité en de Amerikanen, vooral met mensen als Ball en Schaetzel. Ball was, zou je kunnen zeggen, lid van het Actiecomité. Wij hadden meer contact met de VS dan de Commissie, misschien heeft dat wel eens scheve ogen gezet. Het Actiecomité was ook een groot voorstander van de omvorming van de OEES in de OESO, met de Amerikanen erbij.

Dus er waren nogal eens verschillen tussen het Actiecomité en de Commissie, maar er was toch vooral verbondenheid. Je wist dat je hetzelfde wagentje trok. Marjolin had geen problemen met onze contacten met de Amerikanen. Hij kwam zelf uit de OEES, hij was daar jarenlang secretaris-generaal geweest. Monnet was wel teleurgesteld dat er niet een gemeenschappelijke vertegenwoordiger van de Gemeenschap in de OEES zat, die namens de

lidstaten zou optreden. Voor de lidstaten was dat echter onbespreekbaar. Bovendien heeft de Commissie er niet voor gevochten, die vond dat blijkbaar niet belangrijk genoeg.

Om op uw vraag over de vergelijking tussen de Commissies terug te komen: Rey heeft het heel behoorlijk gedaan, maar was geen Hallstein. Hallstein was een autoriteit, al overdreef hij dat soms, met de rode loper, de plechtige accreditering van ambassadeurs, etcetera. Hij was sterk op protocol gesteld. Rey was een veel verzoenender figuur. In de jaren van Rey was er niet zo veel voortgang mogelijk. Het was eigenlijk wachten op het aftreden van de Gaulle. Ons streven naar uitbreiding met het VK werd in deze jaren danig gefrustreerd. Monnet was zeer verontwaardigd over de twee veto's van de Gaulle. Na 1966 wist hij zeker dat er met de Gaulle niets meer te bereiken viel. Het was trouwens niet alleen de Gaulle die zich verzette tegen de Britse toetreding. Adenauer was er ook geen voorstander van. *[schertsend:]* Misschien omdat ze hem toentertijd als burgemeester van Keulen afgezet hebben.

JH: In hoeverre heeft het Compromis van Luxemburg van 1966 bijgedragen aan een verzwakking van de positie van de Commissie ten opzichte van de Raad en de lidstaten?

MK: Wij vroegen ons af in het begin van 1965 of het *package* van de Commissie niet te ver ging. Zoals ik al zei, heeft Marjolin Hallstein afgeraden het in te dienen. Als u kijkt naar de Resolutieteksten, dan ziet u dat die altijd sterk naar voren gericht zijn geweest. De vraag of het zin heeft om door te gaan zonder Frankrijk heeft in het Comité nooit een rol gespeeld. Maar wel wilden wij pogingen doen om iets te doen samen met Engeland. En wij wilden niet dat Duitsland gediscrimineerd zou worden.

Als voorbeeld wil ik het plan voor een *Multilateral Nuclear Force* noemen, waarvoor wij ons sterk hebben ingezet. Twee dingen stonden daarbij voorop. Ten eerste de wil tot samenwerking met Engeland. En ten tweede: Duitsland mocht zich niet gediscrimineerd voelen op het punt van nucleaire wapens. Frankrijk en Engeland hadden wel kernwapens, zij niet. Gelijkwaardigheid van de lidstaten was in onze visie een absolute *must*. Monnet vond dat de lijn die gevolgd was tijdens en na 'Versailles' een gevaarlijke was geweest.

De MLF stond ver buiten de gezichtskring van de Commissie. Rey, in die tijd Commissaris voor Externe Betrekkingen, participeerde niet in de MLF-discussie. Het was ondenkbaar dat de Commissie zich zou bezighouden met veiligheidspolitieke vraagstukken. Ik heb er dan ook nooit met Rey over gesproken. Het Actiecomité had op dit vlak meer manoeuvreerruimte, al

was de MLF voor de Duitse SPD een moeilijke zaak; ze heeft een reserve gemaakt bij de resolutie van het Comité erover. Het Actiecomité was van belang voor het buitenlands beleid van Duitsland tot de *Ostpolitik*. De contacten met de Duitse politiek waren sowieso zeer hecht. Het waren in de jaren vijftig de contacten van SPD-leiders Wehner en Ollenhauer met Monnet die ze het vertrouwen in de Europese zaak hebben gegeven. In 1957 hebben wij sterke druk op de SPD uitgeoefend om nog voor het zomerreces het verdrag van Rome te ratificeren. Men aarzelde daarover, maar onze druk heeft gewerkt. Wij wisten dat de Gaulle spoedig aan de macht zou komen en uitstel van de Duitse ratificatie vonden wij gevaarlijk.

AGH: Waren er Commissarissen die tegelijkertijd lid waren van het Actiecomité?

MK: Nee, het lidmaatschap van het Actiecomité concentreerde zich op de politieke partijen en de vakbonden in de lidstaten. Zo waren er evenmin leden met directe regeringsverantwoordelijkheid, met uitzondering van Willy Brandt gedurende enige tijd.

AGH: Kunt u uw visie geven op de institutionele opbouw van de Commissie, met kabinetten, DG's, etcetera?

MK: Ik heb daar geen bepaalde visie op. De kabinetten speelden al een rol in de Hoge Autoriteit en dat kwam dus in de Commissie terug. De Commissarissen hadden hun ondersteuning nodig en de kabinetten werden evenals de PVs noodzakelijk geacht. De invloed van de kabinetten is in de loop der tijd wel groter geworden. Als er problemen waren liepen die in die beginjaren niet over de kabinetten. Men ging overigens niet rollend over straat. Men zal zich wel eens te kort gedaan gevoeld hebben maar er was met name naar buiten toe een sterk eenheidsgevoel. Het College van Commissarissen was in het begin nog klein en overzichtelijk, negen man sterk. De portefeuilles waren goed verdeeld. Ik herinner me alleen dat Von der Groeben zich wat misdeeld voelde en het gevoel had dat hij tweede viool speelde, vooral ten aanzien van zijn eigen land. Hallstein was inderdaad naar Duitsland toe en voor Duitsland de grote man. Hallstein was een heel goede voorzitter, hij had de dingen in de hand en heeft duidelijk zijn stempel gedrukt. Hij was geen schoolmakende man want hij was een nogal introverte figuur. Zijn omgang met het eigen kabinet verliep via geschreven memo's. Zoiets was in de omgeving van Monnet ondenkbaar, bij Monnet stond de deur altijd open. Ik heb zelf altijd een hartelijk contact gehad met Hallstein, ook omdat hij mij zag als de naaste medewerker van Monnet. Hallstein had een hoge dunk van Monnet en het aureool van

Monnet straalde op mij af. Hij wist dat ik Monnets gedachtegoed belichaamde en dat ik in Nederland tot de eersten behoord had die Duitsland de hand reikte. Daarnaast waren Monnet en ik overtuigd van de noodzaak van *Wiedervereinigung*, maar dat moest vreedzaam gebeuren en kon alleen in een Europese context geschieden.

AGH: Speelde het Actiecomité een rol bij de benoeming van de voorzitters van de Commissie?

MK: Nee, wij speelden geen toonaangevende rol bij de benoeming van een nieuwe voorzitter. In 1958 was het opgelegd pandoer dat Hallstein het zou worden. Zijn benoeming is absoluut niet omstreden geweest. Hij was in zijn eigen land Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken geweest. Mansholt stribbelde wat tegen maar het is heel goed dat de zaak onder Duits voorzitterschap van start is gegaan. Hallstein heeft aan het ambt van voorzitter een zekere positie en een heel duidelijke invulling gegeven. Marjolin beschikte weliswaar over een grote intelligentie en snelheid van begrip, maar hij miste de politieke achtergrond van Hallstein. Hallstein was Staatssecretaris geweest, politicus, terwijl Marjolin meer een intellectueel was; hem was dat nooit gelukt.

AGH: Was Mansholt in 1966 in de race voor de opvolging van Hallstein?

MK, Nee, dat denk ik niet, Mansholt werd te zeer geïdentificeerd met de landbouw, hij was te veel sociaal-democraat en hij was te controversieel voor de Fransen. De *package* van 1965 werd immers ook gezien als een product van Mansholt. De Lege Stoel en het Compromis van Luxemburg zijn in mijn ogen nadelig voor de positie van de Commissie geweest. Ik ben het niet eens met Mom Wellenstein als hij zegt dat ze de Commissie helemaal niet geschaad hebben. Zo is het in 1973 wel tot uitbreiding gekomen, maar niet tot de gewenste verdieping, mede door de gevolgen van het Compromis. Anders dan later bij de toetreding van Spanje en Portugal is er met de Engelse toetreding uitgebreid maar niet verdiept. Na het Compromis was er een verzoenende figuur nodig als voorzitter van de Commissie, en dat was niet Mansholt, maar Rey. Rey is, ondanks de kritiek die hij heeft gehad, voor die tijd toch wel een goede voorzitter geweest. Het ging er in die jaren om zonder verdere grote *Krach* de Gaulle te overleven.

Maar inmiddels was de rol van het Actiecomité minder sterk geworden en met de Britse toetreding in 1973 was die rol eigenlijk afgelopen. In 1967 hebben we nog wel het

toetredingsverzoek van Wilson krachtig ondersteund. In de periode 1971 tot 1973 waren er binnen de Commissie krachten die sceptisch stonden ten opzichte van de uitbreiding. Raymond Barre maakte zich grote zorgen over de Sterling-balansen. Pompidou heeft toen zelf duidelijk gemaakt dat Engeland erbij moest. Een bijzondere ontmoeting van hem met Heath heeft de beslissende doorbraak gebracht. Na 1972 is het Actiecomité nog enkele keren bij elkaar gekomen, maar we hebben toen geen potten meer kunnen breken.

JH: In hoeverre was er in de beginjaren van de Commissie sprake van een pioniersgeest, het gevoel van een gezamenlijk bouwen aan één Europa?

MK: De pioniersgeest in de Commissie was vergelijkbaar met die in de Hoge Autoriteit. Wel was de Hoge Autoriteit minder strak georganiseerd. Monnet moest niets hebben van een organogram. De deur stond bij hem altijd open. Maar in beide gevallen ging het om een hele kleine kring. Er bestond geen twijfel over het doel. De leidende ambtenaren hadden één missie, zowel in de Hoge Autoriteit als in de Commissie. Wie daar ging werken was verbonden met de zaak. Al snel was duidelijk dat de Commissie van de EEG de overhand had over de Commissie van Euratom. Bij Euratom ging het al meteen mis, met de zieke voorzitter Armand. Later, onder Hirsch, kwam er wel verbetering, maar Euratom bleef toch in de schaduw staan van de EEG. Dat had veel van doen met de ontwikkeling van de olie-, kolen- en transportprijzen plus het aan atoomenergie verbonden afvalvraagstuk.

JH: Heeft u nog herinneringen aan de Commissie-Malfatti en de Commissie-Mansholt?

Rey was de verzoener, die het heel goed gedaan heeft. Malfatti was daarna een zwakke figuur. Die was vooral bezig met de binnenlandse politiek in Italië. Al moet ik zeggen dat ik hem persoonlijk wel dankbaar was voor zijn snelle terugkeer naar de Italiaanse politiek. Toen ik president van het Europees Universitair Instituut werd, kon ik met zijn steun het terrein van de Badia Fiesolana in San Domenico verwerven. Anders hadden we genoeg moeten nemen met een veel minder aantrekkelijke locatie aan de andere kant van Florence. Ik ben nog steeds van mening dat zonder die locatiewisseling het EUI niet goed van de grond was gekomen. De voorzitterstermijn van Mansholt heeft maar kort geduurd. Mansholt is juist omstreeks die tijd goed van streek geweest. Zijn huwelijk stond op springen. Het was de tijd van Petra Kelly, met wie hij toen een verhouding had. Mansholt was ook bezig met de Club van Rome en identificeerde zich sterk met de sombere toekomstvoorspellingen die uit die kringen naar

voren kwamen. De open brief van Mansholt aan zijn eigen Commissie-Malfatti stond naar mijn gevoel volstrekt buiten de werkelijkheid. Later is hij weer in beter vaarwater gekomen, maar ik had toen sterk de indruk dat hij in een *midlife*-crisis zat. Ik heb mevrouw Kelly zelf ook eens ontmoet, zij was bepaald een indrukwekkende figuur, een intellectueel. Maar voor zijn gezin was het natuurlijk een buitengewoon vervelende tijd. In de jaren zeventig ging het bergafwaarts met de Commissie. Dat kwam door de gevolgen van de oliecrisis, maar het had ook te maken met de kwaliteit van de voorzitters. Ortoli was meer de man van het beheer dan van een nieuwe constructie. De zaak een beetje bij elkaar houden, dat was het toen. Jenkins heeft zich nog wel onderscheiden door aan de monetaire zaak te werken, maar de Luxemburger Thorn was weer heel zwak. De Commissie-Hallstein had een unieke uitstraling en daadkracht. Ze is qua uitstraling en daadkracht alleen maar met die van Delors te vergelijken. Hallstein en Delors zijn eigenlijk de enige twee grote presidenten geweest. En de grote mannen in de Commissie zijn geweest Mansholt, Hallstein, Noël, Marjolin en dan pas weer Delors, die de kans kreeg omdat de noodzaak de zaak voortdreef.

JH: Kunt u iets zeggen over uw contacten en ervaringen met Émile Noël, de langjarige secretaris-generaal van de Commissie?

MK: Émile Noël was een diepovertuigde man met een ongelofelijke zelfdiscipline. Hij heeft de boel bijeen gehouden. Na Hallstein was Émile de belangrijkste 'Commissaris'. Hij had een enorme werkkraft en een totale concentratie op de functie die hij bekleedde, de secretaris-generaal die de zaak bij elkaar houdt. Ik kan me bijvoorbeeld nauwelijks voorstellen dat hij wel eens naar een concert ging. Als je met hem een afspraak maakte om 10 uur wist je nooit of hij 10 uur 's ochtends of 10 uur 's avonds bedoelde. Het kon allebei evengoed zijn. Een volledige toewijding. Je zou het kunnen vergelijken met een gelovige, of zelfs, hij was een aartsbisschop. Echte vriendschap met Émile Noël was moeilijk. De vriendschap die ik had met Gaudet en Teddy Behr, daar was bij hem geen tijd voor. Hij sliep van twaalf tot zes en verder was hij aan het werk. Hij was altijd aan het werk. En totaal betrouwbaar, totaal aan de zaak ondergeschikt. De grote figuren in de vroege Commissies waren dus Hallstein, Marjolin, Mansholt, Rey – iets minder – en Émile Noël. De eenheid van de Commissie was vooral aan Noël te danken. Vooral dankzij hem rolden de leden van de Commissie niet met elkaar over de vloer, ook niet in tijden van zwakkere presidenten. Als je een zwakke president hebt en ook nog eens een zwakke SG dan loopt de zaak uit elkaar. Hij had zelfdiscipline, maar bracht deze discipline ook over aan de Commissarissen. Kabinetten konden zo niet overheersen.

Toen hij wegging zijn alle nog levende Commissarissen naar Brussel gekomen om afscheid te nemen. Ze waren er werkelijk allemaal, nu ja op een of twee na. Noël was meer gerespecteerd dan geliefd. Hij straalde geen warmte uit. Ik heb nooit met hem geluncht. En ik ben nooit bij hem thuis geweest. Maar als je hem spreken wou was hij altijd beschikbaar. Ook Monnet had groot respect voor Émile en ging goed met hem om.

JH: In hoeverre gebruikte de Commissie het Actiecomité bij het bewerken en beïnvloeden van de lidstaten?

MK: De Commissie en het Actiecomité zagen elkaar als bondgenoten. Zij werkten aan hetzelfde project. Het was niet zo dat de Commissie het Actiecomité gebruikte bij het bewerken van de lidstaten. Wel kon het Actiecomité zich in politiekere zin manifesteren dan de Commissie. Denkt u hierbij aan het plan-Fouchet, de contacten met de Amerikanen, het contact met de politieke partijen, etcetera. Er was een soort taakverdeling in de zin dat het Comité ruimte had waar de Commissie die niet had.

AGH: En hoe stonden het Actiecomité en de Commissie in de sociale discussie?

MK: Het Actiecomité had weliswaar de vakbonden in zijn gelederen, maar het is niet zo dat wij op alle terreinen sociale harmonisatie nastreefden. Wij vonden bijvoorbeeld dat loononderhandelingen een nationale aangelegenheid waren, en niet iets voor Europa. Ook de vakbonden wilden dat niet. Sociale zaken vormden en vormen een moeilijke portefeuille voor de Commissie. Op die post hebben nooit de echt sterke figuren gezeten, denk maar aan Petrilli en later ook Vredeling. Want wat zijn precies je bevoegdheden? Je kunt het alleen maar aanpakken vanuit de discriminatie. Toch is er wel het een en ander bereikt, ook op dat vlak. Het is weliswaar niet zo dat de Commissie en het Actiecomité de klassenstrijd hebben opgeheven, maar zij hebben wel de context geschapen waarin dit kon gebeuren. Een context van vrede en samenwerking, van toenemende welvaart en van het einde van de *beggar thy neighbour policies*, waar de werknemers in de jaren dertig de prijs voor betaald hadden. Dat was de context.

AGH: Heeft de Commissie ooit een beroep gedaan op het Actiecomité om druk uit te oefenen op de nationale regeringen?

MK: Nee, dat is nooit aan de orde geweest. We oefenden natuurlijk wel druk uit op de regeringen, via de Amerikanen ook, maar niet in opdracht van of op verzoek van de Commissie.

Er schiet me nog een naam te binnen van een lid van een van de Commissies na Hallstein die naam heeft gemaakt, en dat is Altiero Spinelli. Hij was Commissaris in de Commissie-Malfatti en een groot federalist. Hij was iets meer een gelovige dan Monnet. Monnet wilde stapje voor stapje, kijken wat mogelijk was, niet overtrokken. Monnet was geen man van ideologie, ook niet van federalistische ideologie. Spinelli was dat wel. Maar hij was in onze visie te veel ideologisch en te weinig praktisch.

AGH: Had u zelf niet voor de Commissie willen werken?

MK: Nee, dat is nooit aan de orde geweest. Voor Nederland hadden we Mansholt al en diens positie was onaantastbaar. Wel had ik graag de ambassadeurspost voor de Commissie in Washington bekleed. Maar goed, dat is er niet van gekomen.

JH en AGH: Mijnheer Kohnstamm, hartelijk dank voor dit gesprek.

A

Adhésion, Élargissement, 3, 4, 6, 8, 9
Adhésion, Espagne, 8
Adhésion, Grande-Bretagne, 3, 6, 8, 9
Adhésion, Négociations, 3
Adhésion, Négociations avec Grande-Bretagne, 2
Adhésion, Portugal, 8
Adhésion, Veto, 2, 6

C

Cabinets, 2, 7, 8, 11
Collège, Commission Delors, 4
Cabinet Hallstein, 2, 3, 4
Cabinet Marjolin, 2
Commission, Hallstein, 4, 5, 10
Commission, Malfatti, 4, 9, 10, 12
Commission, Mansholt, 4, 9
Commission, Rey, 4
Commission, Secrétaire général, 5, 10

E

État, États-Unis (Américains), 5, 11, 12
États membres, Allemagne, 6, 7, 8
États membres, France, 2, 4, 6
États membres, Pays-Bas, 8, 12

I

Institution, Arrêt Van Gend en Loos, 5
Institution, Euratom, 3, 9
Institution, CEE, 9
Institution, Club de Rome, 9
Institution, Commission de la CEE, 9
Institution, Comité d'Action (Comité), 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11
Institution, Commission de l'Euratom, 9

Institution, Haute Autorité, 4, 7, 9
Institution, Institut universitaire européen, 9
Institution, OCDE, 5
Institution, OTAN, 5
Institutionnel, Compromis de Luxembourg, 6, 8
Institutionnel, Package-deal 1965, 4, 6, 8
Institutionnel, Crise de la Chaise vide, 2, 4, 8
Institutionnel, Plan-Fouchet, 5, 11
Idéal, Fédéralisme, 5, 12
Idéal, Supranational, 5
Idéal, Union douanière, 5
Idéal, Zone de libre-échange, 5

N

Nom, Adenauer, 2, 4, 6
Nom, Barre, 9
Nom, Brandt, 7
Nom, Couve de Murville, 5
Nom, Deniau, 3
Nom, de Gaulle, 3, 4, 5, 6, 7, 8
Nom, Gaudet, 2, 4, 5, 10
Nom, Hallstein, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12
Nom, Heath, 3, 9
Nom, Jenkins, 10
Nom, Kelly, 9, 10
Nom, Mansholt, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 12
Nom, Marjolin, 2, 4, 5, 6, 8, 10
Nom, Monnet, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12
Nom, Mozer, 3
Nom, Noël, 2, 10, 11
Nom, Pompidou, 9
Nom, Rey, 2, 4, 6, 8, 9, 11
Nom, Spinelli, 12
Nom, Thorn, 10

Nom, Von der Groeben, 7

Nom, Von Staden, 2, 4

Nom, Wellenstein, 8

P

Politique, Affaires sociales, 11

Politique, Agriculture, 3, 8

Politique, Arme nucléaire, 6

Politique, Beggar thy neighbour, 11

Politique, Harmonisation sociale

Politique, Multilateral Nuclear Force (MLF), 2, 6, 7

Politique, Ostpolitik, 7

HAEU AHUE HAEU AHUE